

УДК 78.071.1:7.033.5(492)

Володимир ПАСІЧНИК

МОРИС РАВЕЛЬ У ЛЬВОВІ (1932): РЕКОНСТРУКЦІЯ ПОДІЇ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

На основі матеріалів польської і української періодики вперше реконструйовано визначну подію мистецького життя передвоєнного Львова – авторський концерт французького композитора-імпресіоніста Моріса Равеля, що відбувся 16 березня 1932 року в рамках його європейського турне, а також аналізується сприймання події в середовищі львівських музичних критиків.

Ключові слова: Моріс Равель, Маргарит Лонг, Львівське товариство прихильників музики й опери, Міський театр, симфонічна музика, імпресіонізм.

Культурне життя Львова суттєво змінилося за останні двадцять років. Місто знову повернуло собі славу європейського культурного центру, де серед численних мистецьких подій чільне місце посіла музика. До Львова з концертами приїжджають музиканти з багатьох країн Європи і світу, зокрема, з Австрії, Великобританії, Італії, Німеччини, Польщі, Росії, США, Франції, Чехії, Швейцарії. Серед них – визначні композитори сучасності – Кшиштоф Пендерєцький, Гія Канчелі, Софія Губайдулліна, Арво Пярт, Петеріс Васк.

Подібне музично-культурне піднесення Львів пережив у перші десятиліття минулого століття, коли після навчання у Відні, Берліні, Кракові, Празі в рідне місто повернулися кваліфіковані музичні діячі – Василь Барвінський, Василь Витвицький, Микола Колесса, Борис Кудрик, Станіслав Людкевич, Нестор Нижанківський, Антін Рудницький, Роман Сімович та інші. Вони заклали основи професіоналізму в галузях музичної творчості, музикознавства, фольклористики та оживили музичне життя Галичини, піднявши його на вищий рівень. Відтак Львів став привабливим і для європейських музикантів. У 1900–1939 роках тут концертували польський композитор Ігнаці Падеревський (1901, 1910), німецький – Ріхард Штраус (1903), австрійський – Густав Малер (1903), італійський – Руджеро Леонкавалло (1903), російський – Сергій Прокоф'єв (1933), угорський – Бела Барток (1936). Такою ж знаменною подією став приїзд визначного французького композитора Моріса Равеля.

Велике концертне турне Равеля, що розпочалося 14 січня 1932 року в Парижі у концертному залі Плейель (Salle Pleyel), пролягло через десятки великих європейських міст, серед них – Антверпен, Амстердам, Берлін, Будапешт, Бухарест, Брюссель, Варшава, Відень, Прага. У Львові авторський концерт композитора відбувся 16 березня у приміщенні Міського театру (нині – Львівський національний театр опери та балету імені Соломії

Крушельницької), що був відкритий 4 жовтня 1900 року. Захід підтримало Львівське товариство прихильників музики й опери.

Програма складалася з оригінальних творів: сюїти «Гробниця Куперена» («Le Tombeau de Couperin»), хореографічної поеми «Valse», балету для оркестру «Bolero», фортепіанного концерту G-dur та інструментованої композитором для симфонічного оркестру фортепіанної сюїти Модеста Мусоргського «Картинки з виставки». Майже всі твори прозвучали під орудою автора, окрім сюїти «Картинки з виставки», якою диригував Адам Должицький, на той час директор Міського театру. Фортепіанний концерт блискуче виконала французька піаністка Маргаріт Лонг (Marguerite Long).

Європейське турне Моріса Равеля і його львівський концерт – ще не достатньо досліджений сюжет в історії української музичної культури. Щобільше: ці події є маловідомими і для дослідників біографії французького композитора.

Стислу інформацію знаходимо у монографії російського музикознавця Софії Хентової «Маргарита Лонг»¹, де вона згадала спільну поїздку композитора й піаністки, у тому числі до Варшави і Львова. Схожі відомості використав французький філософ і музикознавець Владімір Янкелевіч (Vladimir Jankélévitch) у монографії «Равель»².

Російський музикознавець Григорій Шнеєрсон у праці «Французская музыка XX века» навів факт про прем'єру фортепіанного концерту Равеля в Парижі у виконанні Маргаріт Лонг – «із триумфальним успіхом»³, однак ніяк не згадав про подальші тривалі гастролі музикантів.

У 1975 році в українському журналі «Музика» вийшла нотатка Оксани Захарчук⁴, що стала єдиним дописом про цю подію в українському музикознавстві другої половини XX століття. На жаль, у кореспонденції нема жодних посилань на джерела, і їх замінено нечітким окресленням «преса».

У 1979 році в Москві вийшла друком ґрунтовна монографія Івана Мартинова про життєвий і творчий шлях французького композитора. Проте, описуючи європейське турне 1932 року, називаючи країни й міста, випадково чи зумисне, автор пропустив інформацію про концерт у Львові, зазначивши: «Головною метою поїздки Равеля і Маргаріт Лонг було ознайомлення публіки з Концертом G-dur. Протягом декількох місяців вони об'їхали багато міст і країн. Турне почалося з Бельгії – концерти відбулися в Антверпені, Льєжі та Брюсселі. Потім вони попрямували до Австрії, де їх зустріли з особливою теплотою. [...] Далі – виступи в Румунії, Угорщині (зустріч з Бартоком і Кодаєм), Чехословаччині й Польщі. У Варшаві тільки що закінчився Другий шопенівський конкурс, і Концерт Равеля став новою сенсацією музичного життя. Через Берлін артисти приїхали в Голландію, де і завершилося чудове турне...»⁵.

---

¹ Хентова, С. Маргарита Лонг / Софья Хентова. – Москва: Музгиз, 1961. – С. 44–45.

² Jankélévitch, V. Ravel / Vladimir Jankélévitch / Z języka francuskiego przełożyła Maria Zagórska. – Kraków: PWM, 1977. – S. 156–157.

³ Шнеєрсон, Г. Французская музыка XX века / Георгий Шнеєрсон. – Изд. 2-е, дополненное и переработанное. – Москва: Музыка, 1970. – С. 97.

⁴ Захарчук, О. М. Равель у Львові / Оксана Захарчук // Музика. – 1975. – № 3. – С. 32.

⁵ Мартынов, И. Морис Равель. Монография / Иван Мартынов. – Москва: Музыка, 1979. – С. 258.

Лише один абзац присвячено цій події у виданні «Равель в зеркале своих писем»: «14 січня 1932 року під керуванням Равеля виконувався 2-й концерт соль мажор; солістка, пані Маргаріт Лонг провела партію рояля з триумфом. Майже відразу після цього концерту Равель разом із виконавицею відправляється у тривале турне по Європі; блискучий твір зустрічає всюди захоплений прийом»⁶. Коротку інформацію про перебування композитора у Львові вміщено у книжці журналіста Георгія Маценка «Славетні гості Львова»⁷.

Отже, європейське концертне турне Моріса Равеля і його концерт у Львові в літературі висвітлені скупом. Однак ці події отримали достатній розголос і низку схвальних відгуків на сторінках тогочасної польської і української періодики. Враженнями поділилися музичні критики й діячі – Альфред Пльон, Чеслав Крижановський, Тадеуш Ярецькі, Стефанія Лобачевська, Антін Рудницький, Василь Барвінський. Кожен із дописувачів більшою чи меншою мірою висловив своє захоплення музикою композитора, у стилі якого хтось підкреслював впливи творчості Клода Дебюсі, Ігоря Стравінського, Сергія Прокоф'єва, а хтось бачив авторську неповторну індивідуальність. Критики не оминули увагою і другу іпостась Моріса Равеля – диригентську, щоправда, більшість із них висловилися про неї критично. Високу оцінку отримала гра піаністки Маргаріт Лонг, її чудова інтерпретація фортепіанного концерту Равеля.

Першими на подію відреагували польські музичні критики Альфред Пльон (Alfred Plohn) і Чеслав Крижановський (Czesław Krzyżanowski), вже через три дні після концерту (19 березня) опублікувавши свої статті у львівській періодиці: перший – у єврейському польськомовному щоденнику «Chwila»⁸, другий – в іншій щоденній газеті «Wiek Nowy»⁹. Альфред Пльон іменував Равеля найяскравішим представником тогочасної французької музики, звернувши особливу увагу на його оркестрові твори. Зокрема, «Вальс», на думку критика, написаний «у дусі безсмертного Йоганна [Штрауса], а, можливо Ріхарда Штрауса»¹⁰, проте суттєво збагачений ритмічними та гармонічними досягненнями. Автор статті підкреслив оригінальність ідей композитора, що втілилася в музичній мові «Болеро», відзначив чудове інструментування фортепіанної сюїти Модеста Мусоргського «Картинки з виставки» і кваліфікував концерт французького композитора у Львові як першорядну артистичну подію.

Близькою за змістом була й рецензія Чеслава Крижановського, який з неприхованою емоційністю висловив свою прихильність до музики Равеля,

---

⁶ Равель в зеркале своих писем / пер. с франц.; сост. М. Жерар, Р. Шалю. – 2-е изд. – Ленинград: Музыка, 1988. – С. 180.

⁷ Маценко Г. Славетні гості Львова / Георгій Маценко. – Львів: Априорі, 2010. – С. 236.

⁸ Plohn, A. M. Ravel / Alfred Plohn // Chwila. – 1932. – Rok XIV. – № 4663(19 marca). – S. 9.

⁹ Krzyżanowski, C. Maurice Ravel. 16. III. 1932 / Czesław Krzyżanowski // Wiek Nowy. – 1932. – 19 marca. – S. 7.

¹⁰ Plohn, A., op. cit.

називаючи концерт у Львові «урочистим святом музики в нашому місті»¹¹. Рецензент звернув увагу на добре скомпоновану програму, що дозволила слухачам отримати загальне враження про музику композитора: «... це добре, що в насиченій програмі знайшли місце твори, які дали можливість споглядати у всій повноті багатство інверсії і колористики, у цій незліченній кількості кольорів, яке людський геній уміє добувати і зіставити у всіляких комбінаціях небагатьох зрештою інструментів»¹². Чеслав Крижановський високо оцінив Концерт для фортепіано з оркестром Равеля і одночасно підкреслив виняткову майстерність піаністки Маргарит Лонг, гра якої викликала «грим оплесків»¹³.

Оригінальні композиції – «Вальс, хореографічна поема», «Болеро» – та оркестрова версія «Картинки з виставки» Модеста Мусоргського, що прозвучали у другому відділі концерту, на думку Чеслава Крижановського, мають необмежений простір для маневру оркестрування і самого оркестру. Водночас рецензент дещо критично висловився про Равеля як диригента: «Незважаючи на ввічливе і щире захоплення композитором, не здається нам, що він є природженим диригентом»¹⁴. Крижановський був єдиним з рецензентів, хто звернув увагу на те, що музиканти грали не в оркестровій ямі, як зазвичай, а на сцені, і відзначив, що це нововведення забезпечило чудовий акустичний результат.

«Львів може гордитися: його відвідав найвизначніший представник сьогоднішньої французької музики і один з найбільш-відомих композиторів світа, Моріс Равель»¹⁵, – так починалася стаття галицького композитора й диригента Антона Рудницького в українському щоденнику «Діло» від 20 березня. Ознаками музичного стилю чільного представника французького імпресіонізму автор уважав «легкість форми, барвистість оркестрової палітри, химерність мотивіки, чисто париську “ароматність” цілості»¹⁶. Рецензент удався до зіставлення творчості Моріса Равеля й інших чільних представників світової музики, зокрема Ріхарда Штрауса й Ігоря Стравінського. Порівняння, проте, підштовхнуло до висновків не на користь Равеля, творче надбання якого Антон Рудницький оцінив як «дивно мале». Видима прихильність українського критика до музики Ріхарда Штрауса й Ігоря Стравінського не завадила йому все ж визнати неабияку популярність творів Равеля, що «увійшли у постійний репертуар оркестр, камерних ансамблів й п'яністів усього світу»¹⁷. Найбільше Антонові Рудницькому припав до вподоби музичний твір «Болеро», з огляду на ідею ритмічного остинато та мистецтво оркестрового письма: «Дуже цікаво задумано “Болеро”»: один короткий мотив (мабуть оригінальний народній

---

¹¹ *Krzyżanowski, C. Maurice Ravel. 16. III. 1932 / Czesław Krzyżanowski // Wiek Nowy. – 1932. – 19 marca. – S. 7.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Рудницький, А. Моріс Равель. (З нагоди композиторського концерту) / Антін Рудницький // Діло. – 1932. – Ч. 61. (13.010). – 20 бер. – С. 1.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

еспанський) – переведений через усі групи інструментів, у поступенній градації, на тлі монотонного, двох-тактового ритмічного мотиву малого барабанчика. В цій ідеї того ритмічного мотиву є Равель справді великим – маленький барабан виростає до ролі сольового інструменту, не вимагаючи зрештою від ніякого віртуоза спеціальних кваліфікацій. Уважаю, що це одна з найсильніших прикмет оркестровки Равеля: вміння використовувати ударні інструменти в найрізномірніших ефектах маючи однак все на увазі природні, невеликі, дані звичайних оркестрових “ударників”¹⁸. Виконавиця фортепіанного концерту Маргаріт Лонг, на думку рецензента, «просто “перевиконала” всі завдання концерту, всеціло підтримуючи своєю певністю і спокоєм оркестру і диригента – композитора»¹⁹. Не без скепсису Рудницький зауважив, що попри те, що фортепіанна сюїта Мусоргського була майстерно зоркестрована, та «чи все таки не краще було би, колиб Равель створив за час, який він мусів витратити на написання мільйонів нотних голівок партитури “Картинок з виставки” – якийсь власний, оригінальний твір?»²⁰.

На завершення Антон Рудницький, як і польський колега Чеслав Крижановський, розкритикував Равеля-диригента: «Всіми творами диригував сам композитор; при першому піднесенні руки стало всім ясно, що він не диригент; а впродовж концерту – що він за диригування й не повинен братися. Однак оркестра, зелектризована самою присутністю великого творця, старалася, як можна, і з честю вийшла з досить важкої і складної програми концерту...»²¹.

21 березня в іншому львівському щоденнику – «Słowo Polskie» – з’явилася обширна публікація польського композитора й диригента Тадеуша Ярецького (Tadeusz Jarecki) «Wrażenia z występu Ravela we Lwowie»²². Відтворивши життєпис Равеля і середовище, в якому він народився і зростав, автор удався до докладного аналізу його творчості. Ярецький наголосив на впливі народних пісень і танців, музики Генрі Дюпарса, Габрієля Форе, Каміля Сен-Санса, Жюля Массне, Сезара Франка, а також Клода Дебюсі, Еріка Саті, Ігоря Стравінського. Від першого струнного квартету, як стверджував Ярецький, кожний наступний твір Равеля можна вважати відкриттям у галузі музичної техніки. Рецензент також наголосив на творчій еволюції композитора «Завдяки безперервній роботі над поглибленням своїх музичних засобів, непомітний горянин з Піренеїв виріс до представника французької музики, і, нарешті, став кумиром усього музичного світу»²³. На думку автора, концерт симфонічних творів Моріса Равеля подарував львів’янам гарну можливість ознайомитися з творчою манерою композитора щодо способу й темпів виконання власних творів. Ярецький коротко проаналізував кожен із них, фахово охарактеризувавши стиль і рівень виконання. Як і всі інші рецензенти,

---

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Jarecki, T. Wrażenia z występu Ravela we Lwowie / Tadeusz Jarecki // Słowo Polskie. – Lwow. – 1932. – Rok XXXVI. – № 79(21 marca). – S. 8–9.

²³ Ibidem, c. 8.

автор особливо відзначив винятково ритмічне виконання фортепіанного концерту Маргаріт Лонг, назвавши його артистичним тріумфом: «Тут співпраця артистки цієї самої національності допомогла композиторові виявити не тільки багатство зовнішньої сторони композиції, але і створити сильну художню цілісність. [...] Це був справедливий тріумф мистецтва і львівська публіка приготувала композиторові й артистці велику овацію, нагороджуючи їх бурхливими оплесками та квітами»²⁴.

На відміну від Антона Рудницького, що інструментування сюїти Мусоргського вважав марно витраченим часом, Тадеуш Ярецький наголосив, що саме завдяки обробці Равеля цей твір можна віднести до шедеврів оркестрових сюїт. У заключному абзаці рецензент висловив подяку Товариству шанувальників музики і опери та підкреслив, що цим концертом воно відкрило вікна в Європу й дозволило розкритися оркестрові, який своєю грою піднявся вище звичайного рівня.

На концерт відгукнулася також відомий польський музикознавець Стефанія Лобачевська (Stefanja Łobaczewska). Вона звернула увагу на вдалу і надзвичайно точну програму, що відображала творчий профіль і шлях композитора. Виходячи, очевидно, із власних зацікавлень, авторка більше місця відвела питанням музичної естетики у творчості Равеля, психології сприймання його музики, контакту і порозуміння композитора з аудиторією. Авторка зазначила, що слухачі, для яких важить традиція, знаходять у його композиціях підтвердження свого світогляду, переживають відчуття єднання доби романтизму з духом імпресіонізму, зачаровуються технічною майстерністю, новаціями в гармонії і формі, рідкісною безпосередністю, притаманною лише поодиноким композиторам сучасності, що найсильніше виявилася в «Болеро». Про останній твір Стефанія Лобачевська відгукнулася як про «знамениту композицію М. Равеля, що штурмувала всю Європу»²⁵.

Не проігнорував подію і визначний український композитор, піаніст, музикознавець Василь Барвінський, лаконічно виклавши свої міркування у статті «Композиторський концерт Моріса Равеля», опублікованій у газеті «Новий час»²⁶. Він поділяв думку інших критиків про те, що Равель є одним із найвизначніших французьких композиторів, а його концерт у Львові вважав музичною сенсацією. Порівнюючи музику Моріса Равеля і Клода Дебюсі, двох представників французького імпресіонізму, Василь Барвінський зазначив: «У Равеля зарисовується багато виразніше не тільки формальна структура твору але і мелодійна лінія, зберігаючи при тому усю питому імпресіоністичній музичній мові легкість виразу та запашність настрою. Коли додати до того що і в ділянці інструментовки виявляє Равель чи не найбільше своєї індивідуальності, то не входячи в порівняння його значіння з іншими Корифеями сучасного

---

²⁴Ibidem, с. 9.

²⁵Łobaczewska, S. Koncert kompozytorski Maurycego Ravela / Stefanja Łobaczewska // Gazeta Lwowska. – 1932. – Rok 122. – № 67(23 marca). – S. 6.

²⁶Барвінський, В. Композиторський концерт Моріс Равеля. З концертової салі / Василь Барвінський // Новий час. – 1932. – № 71. – 1 квітня.

музичного мистецтва – все таки треба визнати Равеля одною з найвизначніших музичних постатей сучасної доби. Французи уважають його своїм Моцартом»²⁷.

Василь Барвінський дуже стисло висловився про твори, що прозвучали на концерті 16 березня 1932 року, особливо відзначивши симфонічну сюїту «Le Tombeau de Couperin». Фортепіанний концерт, на його думку, що не позбавлений певного впливу Ігоря Стравінського й особливо Сергія Прокоф'єва, був «виконаний прекрасно першорядною п'яністкою Маргерітою Льонг»²⁸. Критично висловився музикознавець про хореографічну поему «Valse», «менше переконуючу віденською сентиментальністю потягнутою імпресіоністичною поволокою»²⁹ та «Bolero», «що мучить як “абсолютна” музика надмірним повторенням в тій самій тонації початкової теми – помимо мистецької і так ріжноманітної форми інструментовки»³⁰.

Оцінивши заслуги Равеля в ділянці інструментування, Василь Барвінський також не сприйняв його у ролі диригента, зауваживши: «Оригінальними своїми творами диригував сам композитор – і хто знає чи не досягнувби він значнішого успіху – колиб тими творами диригував хто інший»³¹. Рецензент звернув увагу й на те, що зацікавлення публіки концертом було досить незначне з причини надмірно високих цін. Треба зауважити, що постать і музика Равеля і надалі перебували в полі зору Василя Барвінського. Він єдиний з українських музикознавців відгукнувся на його смерть некрологом «Моріс Равель помер», зазначивши, що «Равель належав теж до найвизначніших сучасних інструментаторів і оркестральних кольористів»³².

Про концерт інформувала також хронікальна нотатка «Towarzystwo Miłośników Opery sprowadziło francuskiego mistrza Maurice Ravela» у місячнику «Orkiestra» за квітень 1932 року³³. Ще раз згадала про концерт С. Лобачевська на сторінках журналу «Музыка» число 5-6 за травень-червень 1932 року у повідомленні «Towarzystwo Miłośników Opery. Wskrzeszenie Filharmonii»³⁴. На жаль, ніхто з дописувачів не подав жодних деталей про побут Равеля у Львові, його професійні чи приватні контакти, якщо такі були. Проте, виглядає, що надто стислий графік європейського міжнародного турне додаткових заходів не передбачав.

Отже, підсумовуючи реакцію музичних критиків на концерт Моріса Равеля у Львові, можна виділити кілька аспектів: по-перше, вони одноставно визнали його найвизначнішим композитором сучасності, представником імпресіоністичного стилю; по-друге, – підтвердили велику майстерність

²⁷ Барвінський, В. Композиторський концерт Моріс Равеля. З концертової салі / Василь Барвінський // Новий час. – 1932. – № 71. – 1 квіт.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Барвінський, В. Моріс Равель помер / Василь Барвінський // Українська музика. – 1938. – № 1. – С. 15–16.

³³ Towarzystwo Miłośników Opery sprowadziło francuskiego mistrza Maurice Ravela // Orkiestra. – 1932. – Rok III. – Kwiecień. – № 4 (19).

³⁴ Lobaczewska, S. Lwów. Towarzystwo Miłośników Opery. Wskrzeszenie Filharmonii / Stefania Lobaczewska // Музыка. – 1932. – Rok IX. – № 5-6 (Maj-Czerwiec). – S. 148.

оркестрування як власних, так і чужих творів; по-третє, незалежно один від одного критикували диригентські можливості Равеля. Усе ж, публікації у львівській періодиці свідчать, що, попри економічну кризу, яка невдовзі, у 1934 році, призвела до закриття Міського театру, та завдяки зусиллям Львівського товариства шанувальників музики і опери концерт відбувся на високому рівні і з великим тріумфом. Немає жодних сумнівів, що велике європейське турне Моріса Равеля і його львівський концерт стали визначною подією в історії української та європейської музики.

Volodymyr PASICHNYK. Maurice Ravel in Lviv (1932): a Reconstruction of the Events Based on Polish and Ukrainian Periodicals.

For the first time, on the basis of Polish and Ukrainian periodicals, has been reconstructed an important event from the artistic life of prewar Lviv: the concert by the French impressionist- composer Maurice Ravel held on March 16, 1932 during his European tour. The article also analyzes the concert's reception by music critics in Lviv.

Keywords: Maurice Ravel, Marguerite Long, Society of Friends of Music and Opera in Lviv, Municipal Theater, symphonic music, impressionism.